

SUBSTANTIATION OF LAW AUTHORITY BY RECOGNIZING THE SOCIAL VALUES

Lecturer Ph D, Alexandru Florin Măgureanu
Faculty of Juridical and Administrative Sciences Spiru Haret Braşov, România
Post-Doctor, Institute of Juridical Research „Acad. Andrei Rădulescu”
magureanu_alexandru_1982@yahoo.com

ABSTRACT

SUBSTANTIATION OF LAW IS AN ONGOING PROCESS, ENSURED IN THE FIRST PLACE BY RECOGNIZING THE SUPREMACY OF LAW BEFORE ANY OTHER SOCIAL RULES (MORAL, RELIGIOUS, AND SOCIAL ETC.). NOTWITHSTANDING THAT THE JURIDICAL NORM IS COMPULSORY, IT IS NOT A COMMANDMENT. THE LAW IN ITSELF CANNOT SUBSTANTIATE A LAW SYSTEM IF IT IGNORES PRINCIPLES AS JUSTICE OR RECOGNITION AND GUARANTEE OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND LIBERTIES. WHETHER INITIALLY THE RELIGIOUS PRECEPTS, ANCIENT CUSTOMS HAD THE ROLE TO CONFER AUTHORITY, TO SUBSTANTIATE THE LAW, NOWADAYS THE SUBSTANTIATION IS REPRESENTED BY OBSERVING THE VALUES ESSENTIAL FOR HUMANKIND. THE MAN IS IN THE CENTRE OF THE JURIDICAL CONCERNS; THE MAN NEVER REPRESENTS THE MEANS, THE MAN ALWAYS REPRESENTS THE GOAL.

KEY WORDS: JURIDICAL NORM, LAW, AXIOLOGY, HUMAN VALUES

1. INTRODUCERE

S-a arătat ^[51] că definirea sistemului juridic ca fiind „orice sistem de comandă cu forța de a domina toate celelalte sisteme dintr-o societate dată, unde linia de comandă poate fi urmărită până la o singură sursă politică” apare astăzi ca fiind insuficientă, întrucât, arată autorul, o astfel de definiție ar include și sisteme de drept, ca de exemplu cel din Coreea de Nord sau chiar cel din Germania nazistă. Pentru a putea fi numit „sistem de drept”, orice organizare de acest fel trebuie să îndeplinească anumite condiții considerate esențiale ^[52]:

- existența instanțelor judecătorești, ca instituții care aplică normele și directivele, edictate pentru întreaga societate, la cazuri individuale și care rezolvă disputele cu privire la aplicarea normelor;

- existența normelor publice cu un grad ridicat de generalizare;

- elaborarea legilor trebuie să fie un procedeu public, realizat de către puterea legislativă ;

⁵¹ (Jeremy Waldron, *The concept and the rule of law*, *Georgia law review*, public law research paper nr. 08-50, 2008, p. 15)

⁵² (*Ibidem*, pp. 21-39)

-orientarea legilor spre realizarea binelui public, pentru recunoașterea și protejarea sumei calităților ce dau valoare unei societăți umane;

-sistematizarea actelor normative, crearea unei construcții coerente și solide.

Considerăm că îndeplinirea acestor condiții esențiale, alături de condițiile pe care trebuie să le îndeplinească norma juridică, contribuie în mod decisiv la legitimarea dreptului. Legitimarea trebuie să fie un proces continuu întrucât și dreptul, la rândul său, este o cucerire permanentă. „Căci –arăta Nicolae Iorga [53] - o societate nu crede decât în ideile pe care le-a produs, după cum niciun om nu crede într-adevăr decât în credințele care au fost smulse din adâncul sufletului său. Nu are nicio valoare o rețetă pe care ți-o dă cineva; numai ceea ce cu osteneală, cu suferință, cu sudoare iese din viața fiecăruia, numai aceea are valoare”.

2. REGULA DE DREPT CA MIJLOC DE RECUNOAȘTERE ȘI GARANTARE A VALORII SOCIALE

Inițial, preceptele religioase și obiceiurile ancestrale aveau rolul de a da autoritate, de a legitima dreptul. Dreptul era considerat ca având o sursă exterioară omului. Regulile care existau în cadrul gintei, erau comandate în mare parte de așa numitul „cult al totemului”. Deoarece nici omul și nici natura nu au prin sine un caracter sacru, înseamnă că îl dețin dintr-o altă sursă. În afara individului și a lumii fizice trebuie, așadar, să existe o altă realitate în raport cu care acest tip de delir primește o semnificație și o valoare obiectivă [54]. Totemul este și o emblemă, un adevărat blazon ale cărui analogii cu blazonul heraldic au fost adesea remarcate [55]. Practicile cultului au rolul de a strânge legăturile dintre credincioși și zei, precum și de a strânge legăturile dintre individ și societatea din care face parte, legitimând astfel norma. Inițial, dreptul se confunda cu „tabuul”, iar norma fundamentală era obiceiul tribului. Mai târziu, avea să ia naștere diferențierea dintre religie, morală și drept, cu toate că, din multe puncte de vedere, nici în sistemele moderne linia ce separă dreptul de morală nu este una perfect dreaptă, ci mai degrabă sinuoasă. Hugo Grotius considera dreptul natural ca fiind compus din „reguli ale dreptei rațiuni, care arată că o acțiune este, din punct de vedere moral, corectă sau incorectă, după cum corespunde sau nu cu însăși natura rațională și că, în mod statornic, asemenea acțiuni sunt prescrise sau oprite de creatorul naturii, Dumnezeu” [56]. Dreptul natural, sublinia același autor, „este într-o asemenea măsură imuabil, încât nici Dumnezeu nu-l poate schimba” [57].

Fundația pe care sunt construite astăzi normele de drept, legitimarea pe care legea se construiește o reprezintă respectarea valorilor esențiale pentru umanitate. Omul se află în centrul preocupărilor juridice, niciodată ca mijloc, întotdeauna ca scop. Așa cum arăta Edmond Picard, scopul dreptului, teleologia sa, poate fi rezumat într-un singur cuvânt: justiția, acela de a face să domnească justiția, adică stabilirea raporturilor sociale care reclamă protecția colectivității prin constrângere, echivalentul binelui, bunăstării în cel mai înalt grad, obținute cu ajutorul dreptului. Un astfel de deziderat presupune în mod obligatoriu protejarea valorilor considerate fundamentale într-o societate. Așa cum s-a arătat în literatura de specialitate, există constante umane prin care valorile sunt moștenite de la o generație la alta, valori fundamentale comune întregii umanități,

⁵³ (Nicolae Iorga, *Evoluția ideii de libertate*, Ed. Meridiane, București, 1987, pp. 99-100)

⁵⁴ (Emile Durkheim, *Formele elementare ale vieții religioase*, Ed. Antet, București, 2005, p. 64)

⁵⁵ (Edmond Picard, *Le droit pur*, Ed. Ernest Flammarion, Paris, 1908, p. 303)

⁵⁶ (Hugo Grotius, *Despre dreptul războiului și al păcii*, Ed. Științifică, București, 1968, p. 108)

⁵⁷ (*Ibidem*, p. 109)

cum ar fi viața, pacea, idealul de justiție, adevăr și libertate [58]. Unul dintre rolurile esențiale este acela de a media între comportament și valoare. În statul de drept, dreptul îndeplinește misiunea de intermediar între idealurile morale, filosofice și forțele reale, între ordine și viață [59]. Această misiune, pe care dreptul și-o asumă, reprezintă ea însăși modalitatea prin care un sistem juridic își construiește legitimitatea asigurând astfel recunoașterea, conservarea, afirmarea unor valori sociale considerate importante și, în același timp, calea prin care sistemul juridic își asigură propria supraviețuire. Chiar și în regimurile totalitare a existat întotdeauna o preocupare (obsesivă uneori) de a simula, de a purta masca justului, de a da o aparență echitabilă, conștientizând, așa cum face orice sistem care încearcă să își asigure supraviețuirea, că respectarea legilor și responsabilitatea cetățenilor sunt posibile numai atunci când aceștia au încredere în normele respective, atunci când ei cred în idealurile și valorile sociale recunoscute și promovate prin legi.

Frecvența ridicată a încălcării legii ridică serioase semne de întrebare cu privire la oportunitatea și legitimarea respectivei norme. În același timp există însă și valori ce nu pot fi negociate și care rămân perene în statul de drept, cum ar fi, de exemplu, dreptul la viață. La fel, există în statul modern (indiferent de forma de guvernământ) „tabuuri juridice”, idei ce nu pot face obiectul niciunei negocieri și uneori nici măcar obiectul unor dezbateri. Nu ne referim aici la cenzură, ci la tabuuri ce există chiar și în statele democratice. Un exemplu în acest sens îl constituie incriminarea negării existenței holocaustului (în țări precum Germania, România, Franța etc.). Dreptul nu este (întotdeauna) o negociere între legiuitor și subiecții de drept; regula de drept este o impunere, însă nu un comandament (teoria „comandamentului”, potrivit căreia legea este o simplă comandă, susținută cu o forță suficient de puternică încât să îi asigure eficiența este respinsă de marea majoritate a autorilor, inclusiv Hart și Fuller, de exemplu). Superioritatea legii față de oricare alte reguli umane implică și o obligație: aceea a promisiunii, pe care o face statul, că va edicta și aplica normele juridice în urmărirea unui ideal de justiție, la baza căruia stă inevitabil ideea de echitate, aceasta fiind singura cale pentru o garantare reală, efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, cât și pentru menținerea ordinii de drept și promovarea unor valori fundamentale pentru orice societate.

Folosirea regulii presupune o multitudine de situații, făcând astfel ca regula să aibă un caracter mai degrabă general decât particular. Norma juridică nu este edictată într-un „spațiu gol”, într-un vid, ci într-o ordine juridică ce există deja, norma fiind în acest caz o recunoaștere, și nu o instituire a unei valori. Admițând acest fapt, am putea admite și că valorile pe care normele juridice și principiile le apără și promovează capătă, în același timp, și trăsăturile unor izvoare materiale de drept, respectiv anumite condiții, factori ce generează, condiționează apariția unor norme juridice.

Se poate face o distincție între norme și principii prin felul în care ele descriu comportamentele. În timp ce regulile sunt norme descriptive imediate, deoarece prescriu obligații, permiteri sau prohibiții, prin descrierea comportamentului ce trebuie urmat, principiile sunt reguli ce urmăresc o finalitate, întrucât oferă o stare de lucruri a căror realizare presupune adoptarea anumitor comportamente. Principiile sunt reguli a căror trăsătură esențială este definirea scopurilor relevante juridic, în timp ce trăsătura esențială a normelor este definirea comportamentelor [60].

⁵⁸ (Sofia Popescu, *About law and value with special regard on justice*, în *Valahia University, Law Study*, vol. XIX, nr. 1, Ed. Bibliotheca, Târgoviște, 2012, p. 9)

⁵⁹ (Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1997, p. 120)

⁶⁰ (Humberto Avila, *Theory on legal principles*, Ed. Springer, Dordrecht, 2007, p. 34)

Autorul Mircea Cosmovici [⁶¹] constată că, în doctrină, principiile fundamentale (ale dreptului internațional) sunt definite ca idei, norme, norme de comportare, prescripții normative. Autorul indicat observă că, deși principiile fundamentale ale dreptului internațional nu întrunesc toate caracteristicile normelor, ele posedă și unele dintre acestea, și anume: comportamentul cerut, valorile promovate și subiectele vizate sunt integrate într-o ordine normativă (un exemplu clar, credem, în acest sens este art. 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană). Scopul normei juridice este de a asigura conviețuirea socială, orientând comportamentul oamenilor în direcția promovării și consolidării relațiilor sociale în relație directă cu valorile sociale statornicite în societate [⁶²].

Unul dintre elementele regulii de drept, în sensul pe care i-l atribuim astăzi, este așteptarea ca autoritatea publică ce ia o decizie care ne afectează viața să justifice acea decizie. Presupunem că, mai ales judecătorii, își vor motiva deciziile, dar și alți oficiali, membri ai legislativului sau ai executivului. În alte cuvinte, presupunem că sistemul nostru juridic este construit pe refuzarea puterii brute, arbitrare. Regele cu puteri nelimitate nu trebuia să își justifice deciziile, întrucât ele își găseau o justificare suficientă în chiar voința sa, care nu era limitată prin nicio lege. Celebrele cuvinte ale lui Ludovic al XIV-lea, „statul sunt eu”, adresate reprezentanților parlamentului francez, sunt și astăzi o expresie a puterii absolute, putere ce nu trebuia să fie legitimată sau îngădită în vreun fel, putere care, sperăm noi, a devenit un concept anacronic pentru orice stat democrat. Conceptul de normă juridică a devenit astăzi inseparabil de necesitatea justificării deciziilor juridice, de explicarea motivelor ce au condus la o anumită hotărâre. Justificarea unei soluții este o componentă esențială a abordării procedurale a regulii de drept, statul fiind obligat să acționeze într-o manieră previzibilă și consistentă, justificând motivele ce au dus la acea acțiune. Cei împotriva cărora sunt luate aceste acțiuni trebuie să aibă posibilitatea de a discuta, de a combate motivările deciziilor. Dacă un organism public nu își motivează decizia, persoana afectată de aceasta va fi lipsită de unul dintre mijloacele esențiale pentru apărarea sa. Justificarea deciziilor este o componentă esențială a idealului regulii de drept. Justificarea deciziilor contribuie și la un control mai bun, la o mai bună verificare, precum și la asigurarea certitudinii juridice. Argumentarea deciziei luate apare și ca o formă de presiune pozitivă, autoritatea manifestă mai multă atenție în luarea unei decizii, știind că trebuie să o motiveze și astfel este mai puțin dispusă să ia decizii pripite sau bazate pe criterii subiective. Trebuie totuși să remarcăm că există și acțiuni ale statelor sau ale altor organisme publice care nu trebuie să fie motivate (spre exemplu, activitatea de legiferare în sine), fapt ce apare ca o necesitate pentru împlinirea justiției, pentru aplicarea dreptului. Dreptul feudal s-a exprimat, în general, prin obicei și jurisprudență. Centralizarea excesivă a puterii în mâna monarhului⁶³ a dat naștere la diferite abuzuri, ilegalități și la nesocotirea dreptului. Istoria a dovedit cât de dăunător poate fi, pentru orice societate umană, să existe indivizi plasați deasupra legilor. Pentru a putea exista o societate, o organizare umană care are pretenția de a fi una în care drepturile și libertățile oamenilor sunt respectate, este necesar ca nimeni să nu poată afirma „statul sunt eu”, în sensul că o singură persoană sau un grup de persoane au puterea absolută, putere ce nu trebuie să fie legitimată în niciun fel.

⁶¹ (Paul Cosmovici, *Les principes fondamentaux du droit international à la lumière de la praxiologie et de la théorie de normes*, în *Sciences Juridiques*, Tome I, 1990, nr. 2, pp. 85-87)

⁶² (Mihai Bădescu, *Teoria normei juridice*, Ed. Lumina Lex, București, 2004, p. 11)

⁶³ (Nicolae Popa, *op. cit.*, p. 215)

Există autori [64] care afirmă tranșant că: „*Pentru aceia dintre noi care au trăit în perioada «divorțului» dintre lege și justiție, regulile de drept apar goale, lipsite de orice proclamare a unui bine superior. Putem lăuda dreptul pentru legitimitatea sa, corectitudine sau eficiență, dar nu îl iubim pentru justiție*”. Idealul de justiție, la fel ca și legea, sunt mult prea abstracte astăzi pentru a fi respectate, dacă nu sunt însoțite și de ideea de utilitate. Probabil că nu numai schimbările din societate sunt responsabile pentru acest lucru, ci și gradul din ce în ce mai mare de tehnicizare pe care îl capătă normele de drept în general. Uneori, este greu să vezi idealul de justiție în spatele unor formulări generale, abstracte, de o rigoare matematică. Cu toate acestea, nu putem accepta că între lege și justiție a existat un „divorț”, o despărțire totală. Noțiunea de lege, la fel ca cea de națiune sau suveranitate, sunt prea abstracte pentru a atrage automat recunoașterea lor socială, pentru a asigura respectarea lor. Nici chiar recunoașterea legalității la nivel de principiu nu este suficientă pentru a asigura respectarea legii, dacă prin norme nu sunt consacrate valori sociale a căror importanță nu poate fi negată, necesitatea respectării acestora apărând ca un fapt de la sine înțeles, firesc și just, pentru destinatarii legii.

După cum a demonstrat istoria de până acum, în societățile unde dreptul a fost aplicat prin forță, fără să i se dea o altă justificare decât puterea, s-au produs, mai devreme sau mai târziu, răbufniri sângeroase (și de multe ori legitime) ale destinatarilor unor astfel de norme. „*Cel mai puternic nu este niciodată destul de puternic încât să fie întotdeauna stăpânul, dacă nu-și transformă puterea în drept și nu schimbă ascultarea în datorie*” [65].

Pentru ca o normă juridică să fie respectată de către destinatarii săi, trebuie ca ea să aibă la bază o valoare pe care membrii aceluși sistem de drept să o accepte. Am putea afirma că legea ideală este cea a cărei existență, amenințare destinatarul ei nu o simte niciodată, întrucât nu a simțit niciodată dorința de a o încălca. Dreptul nu poate fi însă atât de optimist încât să creadă în existența legilor perfecte. Legile au la bază idei ce nu sunt perfecte, ci perfectibile, idei ce exprimă valori esențiale pentru civilizația ce le-a creat, ce fundamentează pedepsirea celor ce încălcă dispozițiile legilor.

Nicio normă nouă nu poate să contrazică un principiu general de drept, decât în situația în care acel principiu nu mai există, la fel cum nicio normă nouă nu poate înceta să protejeze o valoare juridică deja recunoscută, decât atunci când, ceea ce a constituit cândva o valoare cade în desuetudine. Valorile juridice nu sunt, în general, imuabile, ci oscilante de la o perioadă istorică la alta, de la o cultură juridică la alta. Specificul culturii juridice romane, de exemplu, consta în combinația originală (chiar dacă era, cel puțin inițial, puternic influențată de cultura grecească) și deosebit de eficientă dintre constructivism și conservatorism. Spiritul practic al romanilor și uriașa lor capacitate de a asimila și adapta instituții din alte sisteme legislative și elemente culturale au

⁶⁴ (Roger Berkowitz, *Democratic Legitimacy and the Scientific Foundation of Modern Law, Theoretical Inquiries in Law*, vol. 8, No. 1, 2007, p. 114)

¹⁵ (J.J. Rousseau, *Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni*, Ed. Best Publishing, București, 2001)

contribuit decisiv la saltul pe care civilizația romană l-a făcut, de la cea mai îndepărtată antichitate, până la crearea unor instituții și concepte, cu valoare de principiu, ce aveau să supraviețuiască Imperiului Roman și să ajute la construcția dreptului modern. Multe dintre instituțiile și valorile romane nu au putut fi însă păstrate și nici măcar adaptate în dreptul modern (ne referim aici, mai ales, la instituția lui *pater familias* și la recunoașterea principiului inegalității juridice dintre ființele umane). Similar cu instituțiile și valorile recunoscute în alte sisteme de drept antice sau chiar ale Evului Mediu. Atunci când aceste forme de organizare umană s-au modificat radical sau au dispărut, principiile generale ce le coordonau au dispărut și ele complet sau au devenit sursă de inspirație pentru alte comunități. Față de exemplele de mai sus, statul de drept, democratic, recunoaște principiul egalității juridice sau principiul nediscriminării. Ar fi de neconceput ca un astfel de stat să funcționeze cu încălcarea acestui principiu, astfel încât el va dispărea doar atunci când va dispărea statul de drept. Cu toate că egalitatea juridică are astăzi alt sens, din mai multe puncte de vedere, decât avea acum două sau trei sute de ani, principiul a rămas în esență nemodificat.

CONCLUZII:

Valorile nu ar putea exista fără lege, în aceeași măsură în care legile ar fi lipsite de sens fără valori sau ar fi injuste dacă ar recunoaște nonvalori. Legăturile dintre valorile juridice fundamentale, ce au rol de principii de drept, sunt atât de strânse încât uneori este foarte dificil, dacă nu chiar imposibil, de trasat linii clare între care să putem afirma că un anumit principiu funcționează (să trasezi linii clare, pentru niște idei cu un grad foarte mare de generalitate, pare oricum o sarcină imposibilă). Spre exemplu, adagiul *nulla poena sine lege* este cu siguranță o parte componentă a principiului legalității. În același timp însă, „nicio pedeapsă fără lege” este și un drept fundamental al omului, recunoscut chiar în această formă în acte internaționale, cum ar fi Convenția europeană privind drepturile omului, care consacră acest drept la art. 7.

Cu toate că respectarea dispozițiilor unei norme juridice sunt obligatorii, atâta timp cât legea respectivă este în vigoare, există și situații în care legea își păstrează anumite „plase de siguranță”. Acestea sunt dovezi clare ale faptului că aplicarea legii este, sub anumite aspecte, un scop secundar față de finalitatea, de scopul pe care îl are o lege: acela de a proteja o valoare importantă pentru o societate, la un anumit moment. Cei care sunt chemați să aplice legea au posibilitatea de a interpreta dispozițiile ei. Imposibilitatea de a aplica o lege ca pe o formulă matematică exactă, dă naștere obligației, pentru cei care aplică dreptul, de a-i conferi normei de drept o dimensiune umană. Având în vedere faptul că ar fi foarte greu să găsim două comportamente umane identice, în situații absolut identice, ce ar produce rezultate identice, li se lasă autorităților însărcinate să pună în aplicare legea o oarecare libertate de decizie. Orice lege presupune anumiți parametri de devianță acceptabilă de la dispozițiile sale. Parametrii devianței acceptabile reprezintă limita aceluia comportament acceptabil, din punct de vedere normativ, pentru majoritatea regulilor care reglementează comportamentul uman. Cei guvernați și autoritățile cu atribuții normative, ambii conduși de norme și ancorați în lege, găsesc un model comportamental care este deviant formal, dar normativ acceptabil și care nu implică impunerea. Devianța acceptabilă apare ca o formă de negociere firească, de-a lungul timpului, între cei care aplică și cei cărora le este aplicată legea. O altă dovadă a faptului că legea trebuie să acorde, cel puțin uneori, mai multă importanță scopului ei decât propriei sale existențe și respectării este principiul potrivit căruia *error communis facit ius* (care se referă la efectele juridice ale unei erori generalizate).

Potrivit acestui principiu, individul care a acționat cu bună-credință, bazându-se pe o eroare pe care mai mulți oameni din acea comunitate, din acel spațiu, au admis-o ca pe un adevăr, nu va suporta rigoriile legii.

Legile oferă un grad ridicat de certitudine juridică, în special atunci când sunt aplicate unor acțiuni mai simple, mai clare ale indivizilor. Atunci însă când este vorba despre situații complexe, valorile juridice cu rol de principiu conferă o mai mare certitudine juridică decât normele de drept. O astfel de abordare apare ca utilă, mai ales având în vedere faptul că judecătorii nu pot refuza să judece pe motiv că legea nu prevede, este neclară sau incompletă. Dacă în morală sau în filosofie durata dezbaterilor se numără în zeci de ani, juridicul trebuie să ofere o soluție promptă oricărei probleme care îi este adusă spre rezolvare.

Recunoscând că principiile generale ale dreptului, ca și unele norme, au în componența lor importante valori morale sau sociale, nu putem să nu recunoaștem că și dreptul, în întregul său, trebuie, în afară de necesitatea ca normele sale să fie eficiente și să poată rezolva conflicte, să țintească spre împlinirea unor idealuri. Dacă ar fi totuși să identificăm, ca fundament al legitimității dreptului, altceva, în afară de recunoașterea și promovarea unor valori, acest rol l-ar putea avea raportul de conformare. Dacă majoritatea indivizilor se conformează de bunăvoie unor dispoziții normative, aceasta înseamnă că acele dispoziții sunt legitime. Legea și dreptul în întregul său nu au doar funcția de a proteja valori, ci și aceea de a promova și chiar, uneori, de a crea valori. O normă își produce efectele doar atunci când imperativul său este internalizat de către majoritatea celor care trebuie să o respecte. Cetățenii nu vor încălca o normă sau cel puțin o vor încălca mult mai greu, atunci când dispozițiile legii se potrivesc propriilor lor concepții, atunci când dispozițiile normative devin motivații interne ale indivizilor, astfel încât aceștia vor avea tendința nu numai să respecte o normă, ci și să o protejeze împotriva altor încălcări. Dacă rezolvarea conflictelor ar fi singura legitimare a legilor, atunci noțiuni ca „ideal de justiție” sau „conștiință legală” și-ar pierde în mare măsură însemnătatea.

Recunoaștere:

Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul **“Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”**, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investește în Oameni!**

BIBLIOGRAFIE

1. Edmond Picard, *Le droit pur*, Ed. Ernest Flammarion, Paris, 1908
2. Emile Durkheim, *Formele elementare ale vieții religioase*, Ed. Antet, București, 2005
3. Hugo Grotius, *Despre dreptul războiului și al păcii*, Ed. Științifică, București, 1968
4. Humberto Avila, *Theory on legal principles*, Ed. Springer, Dordrecht, 2007
5. Jeremy Waldron, *The concept and the rule of law*, *Georgia law review*, 2008
6. Nicolae Iorga, *Evoluția ideii de libertate*, Ed. Meridiane, București, 1987
7. Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1997

8. Paul Cosmovici, *Les principes fondamentaux du droit international à la lumière de la praxiologie et de la théorie de normes*, în Sciences Juridiques, Tome I, 1990, nr. 2
9. Sofia Popescu, *About law and value with special regard on justice*, în Valahia University, Law Study, vol. XIX, nr. 1, Ed. Bibliotheca, Târgoviște, 2012